

ΝΕΟΣ ΕΛΛΗΝΙΣΜΟΣ

Έτήσια περιοδική έκδοση

Όργανο του Όμιλου Νεοελληνικῶν Μελετῶν

Τόμος 3 (2023-2024)

ΑΝΑΤΥΠΟ

ΧΡΗΣΤΟΥ Π. ΜΠΑΛΟΓΛΟΥ

ΒΙΒΛΙΟΚΡΙΣΙΑ

Βενετίας Αποστολίδου, *Η Λογοτεχνία στο Πανεπιστήμιο. Η συγκρότηση της επιστήμης της Νεοελληνικής Φιλολογίας (1942-1982)*. Αθήνα Πόλις, 2022, σσ. 554.

ΑΘΗΝΑΙ 2024

ΝΕΟΣ ΕΛΛΗΝΙΣΜΟΣ

Έτήσια περιοδική έκδοση
Όργανο του Όμιλου Νεοελληνικῶν Μελετῶν

Διευθυντὲς σύνταξης:

Θεοδόσης Πυλαρινός, Όμότ. Καθηγ. Νεοελλ. Λογοτεχνίας Ἰονίου Πανεπιστημίου
Ἀθανάσιος Θ. Φωτόπουλος, πρ. Καθηγητὴς Νεότερης Ἑλληνικῆς Ἱστορίας Πανεπιστημίου Πατρῶν

Ό Ρήγας Βελεστινλῆς καὶ ὁ Ἀδαμάντιος Κοραῆς ὑποβαστάζουν τὴν Ἑλλάδα
(Έργο τοῦ λαϊκοῦ ζωγράφου Θεόφιλου)

Εἰκόνα ἐξωφύλλου: Ἀδαμάντιος Κοραῆς (1748-1833), πορτρέτο στη Βιβλιοθήκη-Μουσεῖο Τυπάλδων Ἰακωβάτων στὸ Ληξούρι.

- Ἀνάτυπα δὲν γίνονται καὶ ἀντίτυπα τιμῆς ἔνεκεν δὲν δίδονται. Δὲν ἐπιτρέπεται ἄνευ ἀδείας ἢ καθ' οἰονδήποτε τρόπο ἀνατύπωση ἢ ἀναδημοσίευση κειμένων.
- Στὸν Νέο Ἑλληνισμό δημοσιεύονται κείμενα στὴ δημοτικὴ ἢ τὴν καθαρεύουσα σὲ μονοτονικὴ ἢ πολυτονικὴ μορφή, κατὰ δήλωση τῶν συγγραφέων τους.
- Ἀποστολὴ συνεργασίας στὸ e-mail: joas@otenet.gr
- Τηλέφωνο ἐπικοινωνίας; 6934167113
- Διαδικτυακὸς τόπος: <https://newhellenism.weebly.com/>

σίας Μιχαήλ Σισίνη από Γαστούνη. Οι επιστολές που ανέρχονται σε 62 δεν εκδίδονται, απλώς μνημονεύονται τα ονόματα των παραληπτών τους (σσ. 621-625).

Εδώ θα πρέπει να προσθέσουμε και τη μελέτη του **Γεωργίου Παναγόπουλου** για τη στάση του Μάξιμου του Γραικού έναντι του Ισλάμ (σσ. 49-69). Ο Μάξιμος, που έχει αγιοποιηθεί, γεννήθηκε στην Άρτα το 1470, αλλά καταγόταν από τον Μυστρά. Το κοσμικό ονοματεπώνυμό του ήταν Μιχαήλ Τριβόλης. Έζησε πολλά χρόνια και πέθανε στη Ρωσία και θεωρείται ως ο «φωτιστής» των Ρώσων.

Όλες οι μελέτες είναι γραμμένες στην ελληνική γλώσσα, πλην μιας, της Όλγας Χριστοδουλίδου, που είναι γραμμένη στην αγγλική. Όλες στηρίζονται σε πλούσια ελληνική και ξενόγλωσση βιβλιογραφία, και όλες αποτελούν σημαντικές συμβολές στη γνώση μας για την πνευματική κίνηση του ελληνισμού κατά τη διάρκεια της Τουρκοκρατίας.

Και κάτι σημαντικότατο, που αξίζει να εξαρθεί ιδιαίτερα, γιατί είναι σπάνιο, αν όχι πρωτοφανές: τα Πρακτικά εκδόθηκαν μέσα σε ένα χρόνο από τη διοργάνωση του Συνεδρίου! Προφανώς το θέμα δεν είναι να γίνονται συνέδρια, αλλά να δημοσιεύονται τα Πρακτικά τους, και μάλιστα όσο το δυνατόν πιο γρήγορα... Και αυτό το κατάφερε η Εταιρεία Ιστορικών Σπουδών επί του Νεωτέρου Ελληνισμού! Αξίζουν θερμά συγχαρητήρια στη διοργανώτρια Εταιρεία και στον ακούραστο Πρόεδρό της Αθ. Θ. Φωτόπουλο, «ψυχή» του Συνεδρίου και επιμελητή του παρόντος τομου. (Τηλ. Εταιρείας 210. 3629 593).

Ηλίας Γιαννικόπουλος

Βενετίας Αποστολίδου, *Η Λογοτεχνία στο Πανεπιστήμιο. Η συγκρότηση της επιστήμης της Νεοελληνικής Φιλολογίας (1942-1982)*. Αθήνα Πόλις, 2022, σσ. 554.

Το έργο αυτό, βραβευθέν ως δοκίμιον υπό της Ακαδημίας Αθηνών το 2022, συναρθρώνεται σε τρία ανισομεγέθη Μέρη. Εκ του τρισελίδου αναλυτικού Πίνακος Περιεχομένου (σσ. 9-11) εμφανίζεται ο πνευματικός μόχθος της συγγραφέως, συνάμα επιτρέπει στον αναγνώστη επιλεκτική μελέτη των θεμάτων. Προτάσσονται οι Ευχαριστίες (σσ. 13-15), η εκτενεστάτη Εισαγωγή, όπου παρέχεται διάγραμμα του έργου και η στοχοθεσία του βιβλίου (σσ. 17-36) και έπονται τα τρία Μέρη. Ιδού οι τίτλοι των με τα σχετικά κεφάλαια. Πρώτο Μέρος «Η Νεοελληνική Φιλολογία στον Μεσοπόλεμο» (σσ. 37-160), το οποίο περιλαμβάνει πέντε κεφάλαια: 1ο . Νίκος Βέης: Βυζαντινός και Νέος Ελληνισμός. Φιλολογία και Ιστορία (σσ. 39-55). 2ο . Γιάννης Αποστολάκης: Κριτική και Φιλολογία (σσ. 56-75). 3ο : Ιωάννης Συκουτρής: «Εν φωτεινόν μετέωρον» (σσ.76-91). 4ο . Κ. Θ. Δημαράς: Ένας δάσκαλος χωρίς έδρα (σσ. 92-125). 5ο . Κωστής Παλαμάς και Γιώργος Σεφέρης: Ο ρόλος των ποιητών - κριτικών (σσ. 126-160). Το Δεύτερο Μέρος «Οι εκλογές καθηγητών» (σσ. 161-373) εξικνώνεται σε εννέα ανισομεγέθη κεφάλαια. 1ο . Γεώργιος Ζώρας: Η Νεοελληνική Φιλολογία στη Φιλοσοφική Σχολή Αθηνών αντιμέτωπη με το γλωσσικό ζήτημα (1942) (σσ. 163-181). 2ο . Λίνος Πολίτης: Το επιστημονικό πεδίο της Νεοελληνικής Φιλολογίας (1948) (σσ. 182-210). 3ο . Σταμάτης Καρατζάς-Άλκης Αγγέλου: Ελληνική γλώσσα ή ιστορία των ιδεών; (1964) (σσ. 211-229). 4ο : Γ. Π. Σαββίδης: Η νέα δυναμική (1967) (σσ. 230-251). 5ο . Απόστολος Σαχίνης: Κριτική και Φιλολογία ακόμα μία φορά (1970) (σσ. 252-276). 6ο . Δ. Ν. Μαρονίτης: Αρχαιογνωσία και νεογνωσία (σσ. 277-303). 7ο . Παν. Μουλλάς: Συνέχεια και ασυνέχεια στη μεταπολιτευτική Νεοελληνική Φιλολογία (1977) (σσ. 304-328). 8ο . Βαγγέλης

Σκουβαράς - Κάρολος Μητσάκης: Η επάνοδος της Νεοελληνικής Φιλολογίας στη Φιλοσοφική Σχολή Αθηνών (1978) (σσ.329-356). 9ο : Π. Δ. Μαστροδημήτρης: Η εδραίωση της Νεοελληνικής Φιλολογίας στη Φιλοσοφική Σχολή Αθηνών (1981) (σσ. 357-373). Το Τρίτο Μέρος «Οι διδακτορικές διατριβές» (σσ. 375-530) αναπτύσσεται σε έξι Βιβλιοκρισίες 25 ανισομεγέθη κεφάλαια. 1ο : Η εξέλιξη της Νεοελληνικής Φιλολογίας μέσα από τις διδακτορικές διατριβές (σσ. 377-392). 2ο : Η Γενική και Συγκριτική Γραμματολογία στο Πανεπιστήμιο. Οι διατριβές του Κώστα Στεργιόπουλου, της Ελένης Πολίτου-Μαρμαρινού και της Βασιλικής Τοκατλίδου (σσ. 400-427). 3ο . Μία λανθάνουσα ποιητική σύνθεση του Σολωμού. Η διατριβή της Ελένης Τσαντσάνογλου σημείο τομής για τις σολωμικές σπουδές (σσ. 428-444). 4ο : Υφολογικές μελέτες για την ποίηση του Γιώργου Σεφέρη. Οι διατριβές του Ξ. Α. Κοκόλη και του Ερατοσθένη Καψωμένου (σσ. 445-468). 5ο. Η θεωρία της λογοτεχνίας ως πρόκληση. Οι διδακτορικές διατριβές του Βασίλη Λαμπρόπουλου και του Νίκου Καλταμπάνου (σσ. 469-495). 6ο : Ο Σεφέρης του Βαγενά και ο Καβάφης του Δάλλα (σσ. 496-530). Ο μακροσκελής Επίλογος (σσ. 531-543) ανακεφαλαιώνει τα πορίσματα της ερευνής, μίας ερευνής πρωτότυπης και καλοδεχούμενης, βραβευθείσης, ενώ ένα άρτια συντεθέν Ευρετήριο Προσώπων (σσ. 545-554) κατακλείει την περισπούδαστη αυτή μελέτη, η οποία συνιστά συμβολή όχι μόνον για την ιστορία της Νεοελληνικής Φιλολογίας, αλλά και της πνευματικής ιστορίας του τόπου μας εν συνόλω.

Συμπληρωματικές κρίσεις επί του έργου σε ορισμένα θέματα, τα οποία, κατά την γνώμη μας, χρήζουν προσοχής. Ο Καριοφύλλης-Κάρολος Μητσάκης (σ. 345) απεβίωσε το 2013. Έχοντας διανύσει μία σταδιοδρομία στο εξωτερικό, θέλησε να έλθει στην γενέτειρά του. Εκμεταλλευόμενος την πολιτική κατάσταση που είχε προκύψει μετά το θλιβερόν κίνημα της 21ης Απριλίου 1967, απέστειλε διθυραμβική επιστολή υπέρ της Κυβερνήσεως προς τον υφυπουργό Προεδρίας Θεοφύλακτον Παπακωνσταντίνου, το πρόσωπο, το οποίο είχε απολύσει τον δάσκαλόν του Εμμανουήλ Κριαρά¹. Χάρη στην διθυραμβική αυτή επιστολή ανταμείφθηκε από την Κυβέρνηση με το δώρο της μετακλήσεως από το εξωτερικό, δεδομένου, ότι ο ίδιος ήθελε «να συμβάλει με τις περιορισμένες δυνάμεις του στο μεγαλόπνοο έργο της δημιουργίας μίας νέας Ελλάδος». Κατέλαβε απρόσμενα την έδρα του άλλου δασκάλου του Λίνου Πολίτη, ο οποίος είχε εκδιωχθεί από το καθεστώς². Με τον τρόπο αυτό επαληθεύεται ο διαλογισμός του Friedrich Nietzsche: «πώς είναι δυνατό να στεριώσει το δημιούργημα δίχως να συντρίψει τον δημιουργό του;»³. Διαμαρτυρούμενος ο Γεώργιος Σαββίδης για την εξωλογική τούτη ενέργεια της Κυβερνήσεως γεύθηκε και αυτός το επιτίμιο της απομακρύνσεως. Δεν λαμβάνει χώρα καμμία αναφορά στην διδασκαλία της Νεοτέρρας Ελληνικής Φιλολογίας κατά τα χρόνια 1968-1974 στο ΕΚΠΑ, όπου διδίδε ο Φαίδων Μπουμπουλίδης (Βόλος 1924-Αθήνα 14.12. 2006), ενώ θα ήταν ευχής έργον να υπήρχε μία ανάλογη, εξαντλητική ανάλυση για την διδασκαλία της Νεοτέρρας Ελληνικής Φιλολογίας στην Φιλοσοφική Σχολή του Πανεπιστημίου Ιωαννίνων, όπου εδίδεξε η Γλυκερία Πρωτοπαπά – Μπουμπουλίδου

1. Η επιστολή δημοσιεύεται εις Γ. Κ ε χ α γ ι ό γ λ ο υ, Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης και πνευματική ζωή. Συναγωγή κειμένων. Αθήνα, Πολύπτυχο, 1988, σσ. 74-75.

2. Βασιλείου Μ α ν δ η λ α ρ ά, Κλασική Φιλολογία. Ιστοριογράφημα. Μελέτη-Κριτική. Δυτική Ευρώπη-Νεότερη Ελλάδα. Κέρκυρα Ιόνιο Πανεπιστήμιο, 2013, σ. 372, σημ. 2.

3. Friedrich N i e t s c h e, Η Γέννηση της Τραγωδίας, μτφ. Κ. Α. Μερεναίου. Αθήνα, Μαρή, 1954, σ. 152.

από του 1971 μέχρι της προώρου αποχωρήσεώς της το 1979. Κατά την Μεταπολίτευση γεύθηκε η Μπουμπουλίδου (1926-5.9.2010)⁴ την αρνητική κριτική και απαξίωση από τον Κ. Στεργιόπουλο και την ομάδα του, όπως μαρτυρεί σχετικώς μαθητής της⁵. Αναφορικώς με την περίπτωση του Ν. Β. Τωμαδάκη (σσ. 186-188), οφείλομε να αναφέρωμε ότι διεξεδίχθηε πρώτα την έδρα της Νεωτέρας Ελληνικής Ιστορίας στην Φιλοσοφική Σχολή της Θεσσαλονίκης⁶ πριν διεκδικήση αυτή της Νεωτέρας Ελληνικής Φιλολογίας. Μετά από δύο ανεπιτυχείς προσπάθειες για την κατάληψη έδρας, εξελέγη τελικώς το 1949 τακτικός Καθηγητής της Βυζαντινής και Μεσαιωνικής Φιλολογίας στο Αθήνησιν, και απεχώρησε σε ηλικία 65 ετών, το 1972, με τον Νόμο της 21ης Απριλίου, όπου καθώριζε το όριον ηλικίας στα 65 έτη⁷. Η εκλογή του Λίνου Πολίτη (1948), παρόλο που στηρίχθηκε στην επιστημονική προσωπικότητά του, άφησε υπόνοιες κάποιας παράπλευρης υποστηρίξεως εξαιτίας των συγγενικών του δεσμών, αφού, όπως πάντοτε συνέβαινε -ανομολόγητο αξιώματα παιδιά και οι βοηθοί των καθηγητών, πέπρωται να γίνουν «εξ αποκαλύψεως» και αυτοί καθηγητές. Ο Λίνος Πολίτης ήταν τα παραδείγματα που εξαιρούν τον κανόνα, διότι ανήκε σε γενεά που κουβαλούσε το πνεύμα των νέων καιρών: ήταν η φιλολογική γενεά του 30. Αξιοποίησε τις γνώσεις του στο έπακρο, ώστε να αναδείξη την Φιλοσοφική Σχολή Θεσσαλονίκης πρότυπο της νεοελληνικής πνευματικής ζωής διαμορφώνοντας την νεοελληνική φιλολογία σε πραγματική επιστήμη. Από τους συνυποψηφίους του, Πέτρο Σπανδωνίδα και Εμμανουήλ Κριαρά, ο μεν πρώτος χολωμένος από τον αποκλεισμό του, ποτέ δεν ανεγνώρισε του Λίνου Πολίτου τα εξαιρετικά επιστημονικά προσόντα, παραμένοντας στην Δευτεροβάθμια Εκπαίδευση και ασχολούμενος με την κριτική της νεοελληνικής λογοτεχνίας, ο δε Κριαράς εξελέγη το 1950 στην έδρα της Βυζαντινής και Μεσαιωνικής Φιλολογίας, έχοντας ως ανάλογον παράδειγμα εκείνο του Τωμαδάκη. Αναφορικώς με τον Απόστολο Σαχίνη, οφείλομε να προσθέσωμε ορισμένα στοιχεία, τα οποία έχουν σχέση και με την συνυποψηφιότητά του στην Ακαδημία Αθηνών με τον Κ. Θ. Δημαρά. Ο Σαχίνης ωθήθηκε στην σπουδή της Νομικής από τον αδελφό της μητέρας του, τον Επαμεινώνδα Παπαχελά, γόνο γνωστής οικογενείας της Μάνης⁸. Ο Απόστολος Σαχίνης, σύμφωνα με τον Γεώργιο Μιχαηλίδη - Νουάρο, εκκίνησε «στα πρώτα δημοσιεύματά του ως λογοτέχνης κριτικός με καθαρά καλλιτεχνικές προθέσεις, αλλ' αργότερα στις ωριμότερες εργασίες του κατόρθωσε να συνδυάσει τα αισθητικά κριτήρια του λογοτέχνη με το θεωρητικό εξοπλισμό, το σύστημα και τη μέθοδο του επιστήμονα και του ερευνητή»⁹. Το 1977 προκηρύσσεται η έδρα της Νεωτέρας Ελληνικής Φιλολογίας στην Ακαδημία Αθηνών και υποψήφιοι ήσαν ο Λίνος Πολίτης, ο Γεώργιος

4. Φιλολογικόν Μνημόσυνον καθηγητριάς Γλυκερίας Πρωτοπαπά-Μπουμπουλίδου. Επιμέλεια Βιργινίας Χαμουδοπούλου. Αθήνα, Ίδρυμα Νεοελληνικών Σπουδών 2011.

5. Μαρτυρία Ιωάννη Λέφα, δ.φ., εν ΦιλολογικόνΜνημόσυνον..., σ. 43. 5. Μαρτυρία Ιωάννη Λέφα, δ.φ., εν ΦιλολογικόνΜνημόσυνον..., σ. 43.

6. Πρακτικά διαδικασίας προς πλήρωσιν των τακτικών εδρών της Φιλοσοφικής Σχολής Θεσσαλονίκης. Θεσσαλονίκη 1940, σσ. 96-102.

7. Πβ. όσα θαυμαστά γράφει ο μαθητής του Βασίλειος Μανδηλαράς, ένθ' ανωτ., σσ. 273-281.

8. Αθανασίου Π ε τ σ ά λ η - Δ ι ο μ ή δ ο υ ς «Προσφώνησις κατά την επίσημον υποδοχήν του κ. Σαχίνη», Πρακτικά της Ακαδημίας Αθηνών 59(Β') (1984) 501-503, εδώ σ. 502.

9. Γεωργίου Μ ι χ α η λ ί δ ο υ - Ν ο υ ά ρ ο υ «Χαιρετισμός του Προέδρου της Ακαδημίας κατά την επίσημονυποδοχήν του κ. Σαχίνη», Πρακτικά της Ακαδημίας Αθηνών 59(Β') (1984) 500-501.

Ζώρας και ο συνταξιούχος δημοδιδάσκαλος του Α΄ Δημοτικού Σχολείου Ναούσης Σταύρος Γουργουλιάτος και παράλληλα ο Παναγιώτης Κανελλόπουλος προτείνει τον Κ. Θ. Δημαρά, ο οποίος δεν αποδέχεται, ένεκα του γεγονότος, ότι ο Δημαράς έχει διορισθή Διευθυντής στο Παρίσι¹⁰. Σημειωτέον, ότι ο Κ. Θ. Δημαράς είχε υποβάλει υποψηφιότητα το 1965 στην προκηρυχθείσα έδρα Βυζαντινής και Μεταβυζαντινής Γραμματείας με συνυποψήφιο τον Ν. Β. Τωμαδάκη. Η διαδικασία απέβη άγονη¹¹. Ομοίως απέβη άγονη και η διαδικασία το 1977-1978 για την νεωτέρα Ελληνική Φιλολογία. Έναν χρόνο μετά τον θάνατο του Λίνου Πολίτη (Χριστούγεννα 1982), ήτοι το 1983, ο οποίος είχε εκλεγεί το 1980, προκηρύσσεται η έδρα της Νέο-ελληνικής Φιλολογίας στην Ακαδημία Αθηνών. Η συγγραφέας αναφέρει (σ. 276) ειδικώς για τον Σαχίνη, ότι η «ακαδημαϊκή περιπέτεια του Σαχίνη, που άρχισε το 1958, κατέληξε σε θρίαμβο για τον ίδιο το 1984, οπότε εκλέχθηκε τακτικό μέλος της Ακαδημίας Αθηνών, θέση που χήρευε μετά τον θάνατο του Πολίτη το 1982. Το ότι συνυποψήφιος του ήταν ο Κ. Θ. Δημαράς μάς προκαλεί ποικίλες σκέψεις». Χωρίς να γνωρίζουμε τι θέλει να είπῃ ή τι θέλει να υποδηλώσῃ η συγγραφέας, αναφέρομε τα ακόλουθα. Στην προκήρυξη της Ακαδημίας το 1983 υποψήφιοι είναι ο Απ. Σαχίνης και ο γνωστός λογοτέχνης και ιστορικός της Φιλολογίας, εκδότης περιοδικών Γεώργιος Βαλέτας (Άργεννος Λέσβου 1907-Αθήνα 21 Απριλίου 1989). Ο Κ. Θ. Δημαράς δεν υποβάλλει υποψηφιότητα. Ο Παναγιώτης Κανελλόπουλος τον προτείνει και ο Δημαράς αποδέχεται την υποψηφιότητα και με επιστολή του, την 27ην Αυγούστου 1983 δηλώνει ότι «θα θεωρήσω μεγάλη μου τιμή την εκλογή μου αυτήν και θα την δεχθώ». Επιτροπή κρίσεως ήταν ο Διον. Α. Ζακυθνός, ο Κων/νος Τρυπάνης και ο Μανούσος Μανούσκακας. Η αρμοδία Δευτέρα Τάξη των Γραμμάτων και Τεχνών προτείνει ως πρώτο τον Δημαρά, η Ολομέλεια απεφάνθη διαφορετικά και εξελέγη ο Σαχίνης¹². Αξίζει να σημειώσωμε ότι με την εκλογή του Σαχίνη δικαιώνεται ουσιαστικά ο Πολίτης και με τον τρόπο αυτό υπάρχει μία συνέχεια. Τέλος, είναι άξιο υπογραμμίσσεως ότι μετά τον θάνατο του Σαχίνη (5.12.1997) η σχετική έδρα στην Ακαδημία Αθηνών προκηρύχθηκε έως σήμερα, τέλη του 2023, τέσσερις φορές και όλες οι εκλογές απέβησαν άγονες. Μία ακόμη επισήμανση. Ο Κων/νος Στεργιόπουλος και ο Παναγιώτης Μαστροδημήτρης εβραβεύθησαν κατά την Πανηγυρική Συνεδρία της 27ης Δεκεμβρίου 2002 από την Ακαδημία Αθηνών για το σύνολον του έργου των. Οι ανωτέρω επισημάνσεις, νομίζομε, ότι ενισχύουν την ανάλυση της συγγραφέας και θερμά συγχαρητήρια οφείλονται στον εκδοτικό οίκο για την εξαιρετική έκδοση του βιβλίου.

Χρήστος Π. Μπαλόγλου

Nicholas Jellicoe, *George Jellicoe: SAS and SBS Commander*, 2021, Publisher: Pen and Sword Military, England, σσ. 336.

Ο λόρδος George Jellicoe, γιος του ναυάρχου Jellicoe, επικεφαλής του βρετανικού Μητροπολιτικού στόλου κατά τη Ναυμαχία της Ιουτλάνδης (1916), είχε μια εξίσου ενδιαφέρουσα πολεμική ιστορία κατά τον Β' ΠΠ. Ως στέλεχος αρχικά της

10. Βασιλείου Χ. Πετράκου, Η Ακαδημία Αθηνών. Χρονογραφική προσωπογραφία. Αθήναι, Ακαδημία Αθηνών, 2019, σσ. 347-348 [Πραγματεία της Ακαδημίας Αθηνών 75].

11. Βασιλείου Χ. Πετράκου, Η Ακαδημία Αθηνών. Χρονογραφική προσωπογραφία. Αθήναι, Ακαδημία Αθηνών, 2019, σσ. 344-346 [Πραγματεία της Ακαδημίας Αθηνών 75].

12. Βασιλείου Χ. Πετράκου, Η Ακαδημία Αθηνών. Χρονογραφική προσωπογραφία. Αθήναι, Ακαδημία Αθηνών, 2019, σ. 349 [Πραγματεία της Ακαδημίας Αθηνών 75].